

Barcza Dániel
DLA értekezés tézisei

TÉR ÉS TÁJ

Növényépítészet falusi temetőkből

Témavezető: Andor Anikó, DLA
Konzulens: Janáky István, DLA

Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Doktori Iskola
Budapest, 2009

Témafelvetés

Fél évszázaddal ezelőtt egy hivatali rendelet gyökeresen megváltoztatta hazánk vidéki településeinek halottas tereit: megtiltotta az elhunyt háznál történő búcsúztatását, és elrendelte a kötelező halottasházi ravatalozást. A több évszázados hagyományok, melyek meghatározták egy közösség halálhoz kapcsolódó szakrális életét és szakrális tereit, felbomlottak, és mára jószerivel eltűntek. A szakralitás, mely a rituálék segítségével korábban megjeleníthető volt, elillant, és fájón profán úrt hagyott maga után. Építészeti hagyományok híján a helyi kőművesek köznapi minták alapján húzták fel a ravatalozóépületeket, így terjedtek el a vidéki temetőkből a lakóház, garázs, vagy buszváró formájú halottasházak. Az építészeti tétovaság máig tapasztalható. Az érdektelenség, a silányság, vagy épp ellenkezőleg, a hagyományteremtés eltúlzott akarása egyre messzebb tereli az újonnan tervezett halottas tereket a szakralitástól.

A doktori kutatás céljai

A falusi temetők és ravatalozók helyzete több kérdést vet fel. Hagyományok hiányában megnyitható-e egy új építészeti ösvény, mely a falusi halottas terek szakralitáshoz vezet? Létezhet-e vallástól független szentség, és mi alkotja ennek fundamentumát? Tervezhető-e a szakralitás és tervezhető-e a hagyomány? Doktori értekezésem és mestermunkám célja, hogy ezekre a kérdésekre választ találjak a növényépítészet eszközeivel.

Az elméleti kutatás felépítése

Doktori értekezésem első felében elméleti oldalról alapozom meg mestermunkám terveit. Az első fejezetben áttekintem a jelenlegi állapothoz vezető folyamatokat: a halotti- és temető-kultúra hagyományait és ezek átalakulását a 20. század során, valamint mindezek téri és táji vonatkozását. A második fejezetben megvizsgálom azt az eszközt, amit mestermunkámban alkalmazok szakrális terek tervezésére: a növényépítészetet. Röviden áttekintem ennek történeti hagyományait, szerkezet-tani és technológiai vonatkozásait. A harmadik fejezetben visszatérek a szakralitáshoz: röviden megvizsgálom a szentség egyik értelmezésének 20. századi átalakulását, és az újraértelmezés néhány lehetséges módját a kortárs művészetben és építészetben. Ezután esettanulmányokon keresztül szemléltem, miként alkalmazható a tér és táj reláció a modernkori szentség megjelenítésére.

A mestermunka felépítése

Doktori értekezésem második felében a mestermunkám terveit mutatom be. Mestermunkában – melynek címe *Etűdök növényravatalozókra* - az elméleti kutatás eredményeit felhasználva növényekből terveztem ravatalozótereket falusi temetőbe. A doktori munka e szakasza értelmezhető az elméleti kutatás grafikus folytatásának is.

Doktori kutatásom kapcsolódik Janáky István témavezető és Herczeg Tamás építész doktorandusz korábban megkezdett kutatásához a hazai falusi ravatalozóépítészeti vizsgálatához. A közös munka során valós helyszínre készítettünk ravatalozó terveket, ötvözve az épületet a növényzettel. A közös kutatás lezárultával tovább folytattam a kísérletezést, immár csak növényekből terveztem szabadtéri ravatalozókat.

Mesterművem anyagát ez utóbbi, önállóan készített tervek alkotják. Első felében fiktív helyzetekre készítettem terveket, hogy feltárjam a növényépítészet rejtett lehetőségeit, poézisét. 23 ravatalozó tanulmányterve született meg, melyek mindegyike egy-egy külön jellemvonását mutatja be a növényi épületeknek. Ezek az etűdök négy nagy témakörbe csoportosulnak: (1) *Lombtetők*, (2) *Cserjefalak*, (3) *Időben változó struktúrák*, (4) *Helyhez és hagyományhoz kötődő tervek*.

A mestermunka második részében egy konkrét helyszínre, Tát település temetőjébe készítettem el három növényépület tervét. Ennek során azt vizsgáltam, hogyan viselkednek a növényi struktúrák, ha táji, téri és kulturális kontextusba helyezem őket, milyen lehetőségek rejlenek a növényépítészetben a szakrális tér és a táj viszonyának újrafogalmazásához.

A mestermunka kiegészítésként egy növényi installáció hozok létre a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem parkjában. Egy meglévő örökzöld fa körül fűzfa-ágakból álló térrácsos struktúrát alakítok ki. Az installáció egyfelől modellezi a mestermunka első részében felvetett alaphelyzetet: a lombhullató és örökzöld növénytömegek transzparenciáját; másfelől modellezi a táti temető szigeti ravatalozójának tervezett növénystruktúráját; harmadrészt pedig önálló tárgyként jelenik meg a parkban.

Doktori tézisek

1. Szimbolikus szakralitás és hagyományvesztés

A falusi közösségek halottas tereiket évszázadokon keresztül rituális és szimbolikus eszközökkel különítették el a köznapi élet terétől. E szakrális terek kijelölésének módját a halottas tradíciók kodifikálták. A 20. század közepére - a megváltozott egészségügyi és társadalmi normák hatására - vidéken is kötelezővé vált a halottasházi ravatalozás. Az új jogszabály átformálta a halottbúcsúztatás rendjét, tereit és a szakralitás közvetítésének hagyományos csatornáit. A régi tradíciók az új keretek között értelmüket veszítették, kiüresedtek és lassan eltűntek. Helyükön máig érzékelhető szakrális vákuum maradt.

2. Egy új szakralitás

A szentségről való gondolkodás a 20. század során átalakult, vallási kötődése meggyengült, és kialakult a művészetek és az építészet terén egy új szekuláris értelmezés. Az új szakralitás közvetítésének legfőbb csatornájává a korábbi szimbolikus és ábrázoló mód helyett a közvetlen percepció vált, a világ ontológikus arcának felfedése, az a priori valóság érzékelése. Modernkori és kortárs példákból kitűnik, hogy a halottas terek szentségének megújításában, az új szakralitás közvetítésében fontos szerepet kaphat a tér és a táj viszonyának újraértelmezése, a kettejük közötti dialógus megteremtése.

3. A növényépítészet

A növényi épületek kettős jellemű entitások. Egyfelől magukon hordozzák az emberi kultúra jegyeit: a tárgyiasságot, teremtő akaratot, műveltséget, történetiséget. Másfelől természeti vonásaik vannak: az autonómitás, időbeliség, ciklikusság, változékonyság. Két nyelvet beszélnek, így képesek olyan történetet is elmondani egyszerű, érthető szavakkal, amit az egynyelvű tárgyak csak körülményesen tudnak körülírni. Képesek közvetíteni az alkotott (tematizált) és az eredendő (ontológikus) világ között.

4. A gyengeség, mint tervezői stratégia

Az elveszettnek tűnő szentség ma is jelen van a falusi temetőben, csak pozíciót váltott, a középpontból a perifériákra tette át a székhelyét. Ahhoz, hogy becserkesszük, szelíden kell hozzá közelíteni, csendes és gyenge tervezői magatartással. Amennyiben a növényépítészetet így használjuk, valóban megnyílnak egy új ösvény, mely talán – előre nem kiszámítható módon - elvezet a téri szakralitáshoz.

5. A nem tervezhető többlet

A növényből készült ravatalozóépület szakralitását az a többlet adja, amit a tervezettséghez a növény maga hozzáad. Az a plusz, ami nem tervezhető, de a tervező nélkül mégsem tud létrejönni.

ETŰDÖK NÖVÉNYRAVATALOZÓKRA

A

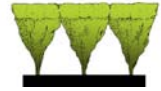
B

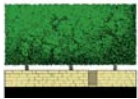
C

D

E

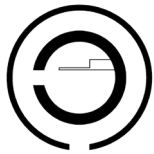
F

G

H

I

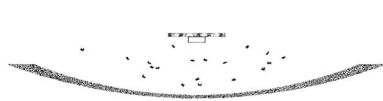
J

K

L

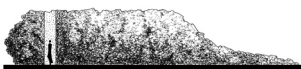
M

N

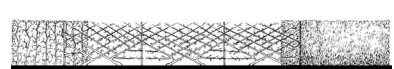
O

P

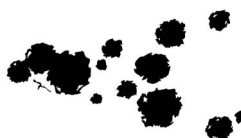
R

S

T

U

V

W

Z

